

Elektrifikacija Škofje Loke in okolice med obema vojnama

Izvleček

Članek je nadaljevanje mojega prispevka z naslovom Elektrifikacija Škofje Loke v letih od 1894 do 1920 iz Loških razgledov 59. V tem času je za elektrifikacijo mesta skrbela Krennerjeva elektrarna na istosmerni tok. Po 1. svetovni vojni so potrebe mesta in okolice po električni energiji narasle in zmogljivost Krennerjeve elektrarne je postala nezadostna. Zato je skupina premožnih meščanov, z Viktorjem Krennerjem na čelu, leta 1919 ustanovila novo elektrarniško družbo Elektrarna Škofja Loka in okolica, družba z o. z. in v Skalcah na Selški Sori leta 1920 zgradila novo elektrarno na izmenični tok. Prispevek opisuje ustanovitev družbe, izgradnjo nove električne centrale in širitev omrežja v mestu in okoliških vaseh, pozornost pa namenjam tudi urejanju pravnih odnosov med občino in Elektrarno ob širitvah omrežja za javno razsvetljavo.

Abstract

Electrification of Škofja Loka and surroundings between the two wars

The article is a continuation of my paper entitled Electrification of Škofja Loka from 1894 to 1920 in Loški Razgledi 59. At that time, the Krenner direct current power station provided electrification for the town. After the First World War, the needs of the town and surroundings grew and the capacities of the Krenner power station became insufficient. A group of wealthy citizens, headed by Viktor Krenner, in 1919 founded a new power company Elektrarna Škofja Loka in okolica, družba z o. z. and built a new alternating power station "in Skalce" in Selška Sora in 1920. The contribution describes the founding of the company, the building of the new power plant and the extension of the network to the town and surrounding villages. Attention is also devoted to the regulation of legal relations between the municipality and Elektrarna during extending the network for public lighting.

Gradnja nove hidroelektrarne in daljnovoda v okoliške vasi

Naslovna stran notarskega akta o ustanovitvi Elektrarne Škofja Loka in okolica, družbe z o. z., iz leta 1919. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Krennerjeva elektrarna, ki je bila leta 1894 zgrajena v Krennerjevi tovarni sukna, je dve desetletji in pol dobavljala tok za javno razsvetljavo škofjeloških ulic. Sprva je bilo to sodobno podjetje, ki je zadoščalo potrebam tovarne in mesta po električni energiji. Z leti pa je začelo naraščati povpraševanje po elektriki v Škofji Loki in okolici, ki mu elektrarna s svojo proizvodnjo enosmernega toka ni več zmogla slediti. Brata Krenner sta se pomanjkljivosti zavedala, vendar bi bila posodobitev obrata zanju najbrž predraga. Zato sta se priključila skupini premožnih mož, ki se je lotila gradnje nove elektrarne na Selški Sori.¹

Enajst meščanov, povečini posestniki iz Škofje Loke, Stare Loke in Železnikov,² je 29. 5. 1919 pri notarju Niku Lenčku st. sklenilo pogodbo o ustanovitvi družbe *Elektrarna Škofja Loka in okolica, družba z o. z.* (tj. družba z omejeno zavezo).

- 1 Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 63–64. Poslopie stare Krennerjeve elektrarne je 1. maja 1919 od Viktorja Krennerja kupil usnar Jakob Dermota in njeno delovanje dopustil do izgradnje nove elektrarne, leta 1921 pa je nekdanjo tovarno sukna in prvo loško elektrarno prodal delniški družbi Šešir. Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 63 in 65.
- 2 V pogodbi so imenovani Jakob Dermota, Franc Dolenc, Ignacij Guzelj, Josip Guzelj, Anton Hafner, Josip Hafner, Anton Kašman, Janez Košir, Alojzij Krenner, dr. Viktor Krenner in Rafael Thaler.

Za predmet poslovanja so določili »[p]roizvajanje in oddajanje električnega toka za razsvetljavo, gonilno silo in kurjavo, proti odplačilu, in prodaj[o] vseh elektrotehničnih predmetov«. Od osnovne glavnice družbe, 800.000 kron, sta Krennerja skupaj prispevala več kot tretjino vsote; Alojz ml. 80.000, Viktor pa 225.000 kron. Znesek slednjega je poleg denarja vključeval tudi tehnično opremo iz njegove elektrarne, vključno z omrežjem za privatno razsvetljavo. Zaradi svojega prispevka je bil Viktor imenovan za prvega poslovodjo Elektrarne, njegov namestnik, drugi poslovodja, pa je postal Franc Dolenc, lesni trgovec iz Stare Loke.³

Še istega leta je družba začela graditi novo električno centralo v Skalcah na Selški Sori v Stari Loki. 20. 7. ji je Okrajno glavarstvo v Kranju podelilo dovoljenje za preureditev nekdanje žage Ignacija Guzelja »v elektrarno v svrhu proizvodjanja električne moči v svrhu razsvetljave in gonilne sile za obrtne, industrijske in kmetijske namene, po načrtih inž. dr. Miroslava Kasala«. ⁴ Iz istega dokumenta izvemo tudi nekaj tehničnih podatkov o delovanju nove elektrarne. Na mestu starega lesenega jezua so načrtovali zgraditev betonskega jezua in povišanje njegove krone za 1,95 metra. Postaviti so nameravali dvojno Francisovo turbino, ki bi izkoriščala vodni pretok od 3000 do 4000 litrov na sekundo pri padcu 6,23–7,43 metrov in s tem pridobila od 220 do 250 konjskih moči. Tolikšna vodna množina je razpoložljiva deset mesecev na leto, v sušnih mesecih pa pade na 1540 do 2020 litrov na sekundo in omogoča pridobitev zgolj 152 konjskih sil; za nadomestilo bi postavili rezervni parni stroj. V času izdaje tega dovoljenja pa družba še ni imela načrtov o kalorični rezervi, poslopju električne centrale in njeni notranji opremi ter o daljnovodu – vse to je Okrajno glavarstvo pridržalo za poznejše postopanje in določilo, da mora Elektrarna v roku šestih mesecev predložiti načrte o električni centrali in omrežju.⁵ Nekaj "manjkajočih" podatkov je zbral Janez Gašperšič: poleg turbine so postavili kalorično rezervno napravo, tj. dizelski motor z učinkom 150 KS. Elektrarna je imela torej dva agregata: s turbino je bil sklopljen generator Siemens-Schuckert, z napetostjo 250 kVA, z dizelskim motorjem pa generator Siemens-Schuckert, z napetostjo 180 kVA.⁶ Pomembna novost pri gradnji elektrarne v Skalcah je bila uvedba izmeničnega toka; možnost povečanja električne napetosti s transformatorji namreč pomeni manjše izgube na poti do porabnikov.⁷ O dizelskem motorju pa starejši Ločani še vedo povedati, kako glasno »je posebno pozimi "klofal" in se ga je ob pravem vetru slišalo v mesto«. ⁸ Pred mnogimi leti je bil zaradi energetske potratnosti odpravljen.⁹

3 ZAL-ŠKL, ŠKL 299, t. e. 94, spis 18626/5254.

4 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 105, Odločba št. 9980.

5 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 105, Odločba št. 9980.

6 Gašperšič, Razvoj, str. 131–132.

7 Gašperšič, Razvoj, str. 132.

8 Štukl, Vodni pogoni na Škofjeloškem, str. 36.

9 Štukl, Vodni pogoni na Škofjeloškem, str. 36.

Še pred izvedbo projekta na Selščici se je Elektrarna z lastniki obrežnih zemljišč morala dogovoriti o odškodnini. V poštrev je prišlo 17 posestnikov in posestnic, s katerimi se je podjetje pogodilo večinoma za enkratna izplačila v višini od 500 pa do 30.000 kron ter brezplačno napeljavo luči v njihove hiše, medtem ko "tok bodo pa plačevali". Ugodili niso edino Mariji Kalan, lastnici mlina in žage, ki je izrazila pomisleke »glede zapiranja vode ter motenja njenega obrata«, kajti načrt je zagotavljal prost in nepretrgan odtok vode.¹⁰

15. 9. 1919 je družba izdala *Mehanično poročilo*, iz katerega izvemo, da sta bili tedaj izgradnji električne centrale ter »visoko- in nizkonapetostn[ega] omrežj[a] za okolico Škofje Loke« že v polnem teku. Poročilo prinaša tudi podroben opis omrežja: iz centrale v Skalcah, ki je proizvajala »krožni tok 5000 volt in 50 perijod«, je vodil visokonapetostni daljnovod z odcepi do trinajstih transformatorjev, ki so znižali napetost na 380 oziroma 220 voltov. Na 380 V so se priklopili motorji, na 220 V pa razsvetljava.¹¹ Na poročilo se navezujeta dva obširna načrta; mapi Škofje Loke in okoliških vasi z vrisanimi daljnovodi in transformatorji, s pomočjo katerih lahko natančno sledimo predvidenemu poteku napeljave. Iz centrale pelje v vzhodno smer proti železniški postaji visokonapetostni daljnovod, od katerega se najprej odcepi napeljava za transformator v Stari Loki, postavljen ob Strahlovem gradu. Nadalje pelje daljnovod *mimo* mesta proti Trati in na poti priklopi transformator *nad* vasjo Suha. En del daljnovoda pelje nato čez transformator pri Starem dvoru k transformatorju za Trato. Načrt je predvideval, naj se na progo kasneje priklopi še nadaljnji vod do dveh transformatorjev, in sicer v vaseh Lipica in Godešič.¹² Drugi del visokonapetostnega daljnovoda pa pelje v kranjski smeri do transformatorjev za vasi Grenc, Virmaše, Sveti Duh, Žabnica (dva transformatorja) in Bitnje. Iz centrale v Skalcah pa vodi še ena visokonapetostna napeljava do transformatorja v Veštru, ki naj poleg te vasi z elektriko preskrbi tudi kraj Trnje in mlin ob Selški Sori.¹³ Vod visoke napetosti se je izpeljal večinoma ob cestah, nizkonapetostni vod od transformatorjev dalje v posameznih vaseh pa na drogovi in nosilcih, v Suhi in Bitnjah deloma tudi na strešnih stojalih. Visoko- in nizkonapetostno omrežje so napeljali z bakreno, aluminijasto in železno žico. Vsa dela so izvršili po predpisih Dunajskega elektrotehničnega društva. Napravo in omrežje je izdelala družba »v lastni režiji pod nadzorstvom tvrdke Siemens-Schuckert, zastopstvo v Ljubljani«.¹⁴

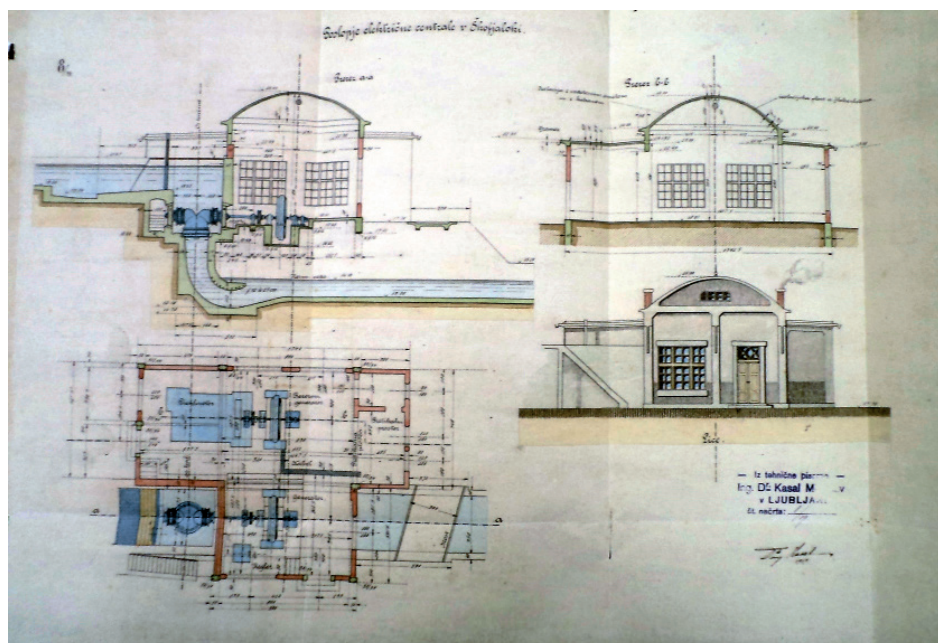
10 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 105, Odločba št. 9980.

11 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 105, Mehanično poročilo.

12 Območje mesta Škofja Loka ter vasi Suha, Godešič in Lipica je namreč na načrtu prečrtano s pripisom, da »se ne izpelje«. Kot bomo videli pozneje, so področje omenjenih vasi res elektrificirali šele slabo desetletje kasneje. O prečrtanem mestnem območju na tem načrtu pa lahko sklepamo, da seveda ni ostalo neosvetljeno, pač pa, da elektrovida sem niso napeljevali *na novo*, ampak so verjetno preuredili/uporabili staro omrežje, in že kmalu zgolj priklopili nove transformatorje, kot bomo videli v nadaljevanju.

13 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 105, Mehanično poročilo in elektrifikacijska načrta.

14 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 105, Mehanično poročilo.

Načrt poslopja in opreme električne centrale v Skalcih na Selški Sori.
(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

Mehaničnemu poročilu so bili priloženi popisi dizelskega motorja (kalorične rezerve), generatorja in stikalne naprave. Sklepamo, da je v istem času zraven sodil še načrt zgradbe električne centrale z generatorjem, stikalno napravo in kalorično rezervo,¹⁵ ki ga najdemo med arhivskim gradivom v isti škatli, saj nam *Razglas Okrajnega glavarstva* iz 22. 9. 1919 razkrije, da mu je družba že predložila omenjene načrte.

Tako je Elektrarna že sredi septembra izpolnila zahteve oblasti iz julija 1919, ki je za predložitev načrtov predvidela dobo 6 mesecev. Zato je Okrajno glavarstvo v *Razglasu* razpisalo komisijsko razpravo za 17. 10. Do tedaj so imeli ljudje na Okrajnem glavarstvu in v loškem občinskem uradu možnost vpogleda v načrte ter vložitev morebitnih ugovorov pri oblasti, sicer pa bi se »izvršitev nameravane elektrarne in njenega elektrovodnega omrežja dovolila [...]«. Ker se je družba z lastniki zemljišč že pogodila, je komisijski obhod daljnovidne proge prišel v poštev predvsem v oziru javnega interesa; zlasti cestne in brzojavne uprave.¹⁶

Na podlagi oktobrske komisijske razprave je Okrajno glavarstvo 2. 11. 1919 izdalo *Odločbo*, ki je ob upoštevanju določenih pogojev in zahtev Elektrarni dovolila izvršitev načrtovane napeljave in tudi morebitne kasnejše razširitve. Pogoji so določili podrobne varnostne in tehnične predpise za zgradbo električne

15 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 105, načrt električne centrale.

16 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 105, Razglas št. 14171.

Hydroelektrarna v Skalcah danes. (foto: Irena Gajić)

centrale in daljnovod (od ureditve primernih stranišč do določitve razdalje med drogovi). V *Odločbi* pa so bile navedene tudi zahteve Uprave deželne ceste ter Uprave pošte in brzojava, ki so v glavnem zahtevale, naj električna napeljava ne ovira cestnega in poštne prometa, ter zahteva Železniško-progovne sekcije, naj ji Elektrarna plačuje letno najemnino ter predloži vse aktualne načrte.

Zgoraj obravnavani viri so bili glede tehničnih podrobnosti o novi elektrarni in elektrovodu zelo zgovorni. Ne ponudijo pa neposrednega podatka o tem, kdaj so bila vsa dela na poslopju elektrarne in elektrovodu dokončana in je nova elektrarna v Skalcah začela obratovati. Tudi v literaturi najdemo različne podatke; omenjene so letnice 1920,¹⁷ 1921¹⁸ in 1922.¹⁹ Glede na hiter potek del (v času izdaje zgoraj omenjenih odločb, poročil in razglasov so bile nekatere naprave že izvršene, druge pa v delu) in na določilo *Odločbe Okrajnega glavarstva* iz julija 1919, ki je za izvršitev načrtov določilo stavbno dobo enega leta,²⁰ pa lahko sklepamo, da je bila elektrarna dovršena najkasneje v letu 1920.

17 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 164.

18 Šolc, 150 strokovnjakov, str. 66.

19 Koželj, *Rekonstrukcija HE Škofja Loka*, str. 78.

20 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 105, *Odločba št. 9980*.

O daljnovodu pa nekateri avtorji pravijo, da so ga najprej zgradili v smeri proti Trati in *“kasneje”* še proti Kranju.²¹ Čeprav sta bila oba zgoraj omenjena načrta (mapi Škofje Loke in okolice) Okrajnemu glavarstvu predložena v istem času, naj bi se omrežje gradilo v dveh fazah. Natančnejših podatkov nismo našli. Poleg tega Gašperšič za prvo fazo izgradnje daljnovoda (smer Trata) omenja dejansko postavitve zgolj 4 transformatorjev²² – od skupno 13 za celotno področje, navedenih v Mehaničnem poročilu, ki ga je leta 1919 predložila Elektrarna. Kot kaže, je imel Gašperšič v mislih transformatorje v Stari Loki, nad Suho, v Starem Dvoru in na Trati (glej opis načrtov v tem poglavju).

Dopolnitev elektrifikacije mesta

Pozimi leta 1919/1920 se je Elektrarna na občino obrnila z več pismi s prošnjo za dovoljenje za postavitve dveh transformatorjev ob vhodu v mesto: ob Poljanski in Selški Sori. V pismu 23. 2. 1920 je družba poleg tega načela še vprašanje sklenitve pogodbe med občino in Elektrarno glede javne razsvetljave mesta. Zanimalo jo je, ali namerava občina pripraviti novo pogodbo z razveljavitvijo stare (iz leta 1894), ki se izteče leta 1924, ali pa naj stara pogodba velja do konca in bodo potem naredili novo. Elektrarna je predstavila svoje stališče: v drugem primeru ne more postaviti ponudbe, ker ne ve, kakšne bodo tedaj razmere. Za prvi primer pa bi lahko dosegli sporazum; Elektrarna bi oddajala tok za javno razsvetlavo po števcu. Odgovor občine na to pomembno vprašanje ni ohranjen, v zvezi s transformatorjema pa iz gradiva izvemo, da je občina po dveh sejah in komisijemskem ogledu spomladi 1920 dovolila postavitve omenjenih transformatorskih hišic.²³

25. 1. 1921 je Elektrarna občini poslala še eno pismo, njegova vsebina bi lahko imela poseben pomen pri sklenitvi nove (stare) pogodbe, vendar tudi tokrat odgovor občine ni ohranjen. Elektrarna je v pismu med drugim spregovorila o obveznostih glede vzdrževanja in o lastništvu omrežja. Povzela je, da sama vzdržuje omrežje, tj. zastoj nadomešča izrabljene žarnice, prosta pa mora biti trošarine in carine, ki naj ju plača občina. Nadomestitev iz zlobe pokvarjenih ali ukradenih žarnic pa je v domeni občine. Elektrarna je v pismu omenila tudi napravo za stikanje svetilk v mestni hiši ter uro za *»istikanje«* toka, ki sta narejeni na njene stroške in torej njena last. Po preteku pogodbe iz leta 1894/1904 lahko občina to napravo odkupi, lahko pa se o prodaji dogovorijo že sedaj. Februarja in marca je Elektrarna občino še nekajkrat prosila za odgovor na januarsko pismo, a odziva občine v virih nismo našli.²⁴

21 Gašperšič, Razvoj, str. 132; Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 164.

22 Gašperšič, Razvoj, str. 132.

23 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dopisi med Elektrarno in občino.

24 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dopisi med Elektrarno in občino.

Leta 1921 se je Elektrarna preoblikovala v delniško družbo (Elektrarna Škofja Loka in okolica d. d.), ki jo je Viktor Krenner vodil do leta 1931, do leta 1932 je v njej ostal kot prokurist, nato pa je Elektrarno zapustil.²⁵

Pogodba iz leta 1924?

Tudi za leti 1923 in predvsem 1924, ko bi zanesljivo morale priti do pogovorov med občino in Elektrarno o obnovitvi dogovora iz leta 1894 o javni razsvetljavi mesta, so viri nekoliko pomanjkljivi. 15. 10. 1923 je Elektrarna mestni občini poslala dopis, v katerem je sporočila naslednje: ker bo pogodbeni rok za dobavo toka za javno razsvetljavo potekel v prihodnjem letu in bo omrežje, ki služi javni razsvetljavi, prešlo v last občine, je Elektrarna predstavila dva predloga glede obnovitve pogodbe. Prvič, Elektrarna bi občini tok za 58 celonočnih šestnajst-svečnih žarnic dobavljala proti plačilu v pavšalu – tj. 3.920 dinarjev na leto. Pri tem bi pokvarjene ali izrabljene žarnice nadomestila Elektrarna na stroške občine, za vzdrževanje proge pa bi družba skrbela na lastne stroške. Če bi se cena toka dvignila, bi se procentualno zvišala tudi omenjena pavšalna vsota. In drugič, Elektrarna bi občini tok za javno razsvetljavo dobavljala proti obračunu na števec. Glede vzdrževanja proge bi veljali isti pogoji kot v prvem predlogu. Elektrarna je bila pogodbo pripravljena skleniti za 5 let.²⁶

15. 8. 1924 pa je Elektrarna mestni občini poslala sporočilo, da bodo zaradi preteka njihove pogodbe za razsvetljavo javnih prostorov 15. t. m. od tega dne dalje zaračunavali tok na podlagi prve točke pisma iz oktobra prejšnjega leta. Zaradi dviga cene toka se je znesek 3.920 dinarjev res povišal na 5.582 dinarjev na leto. K dopisu so priložili še seznam vseh svetilk za javno razsvetljavo mesta in pripomnili, da preidejo v last občine ena žica, ki stika posamezne žarnice (t. i. stikalni pol) ter izolatorji in opore – a le tisti, na katere je pritrjena dotična žica, ne pa celotni nosilec; stikalna ura ostane v lasti Elektrarne.²⁷

Navedeni pismi zgolj enostransko urejata odnos med Elektrarno in občino glede dobave toka za javno razsvetljavo. Morebiten dvostranski dogovor smo iskali v spisih notarja Lenčka iz leta 1924. V njegovem imeniku za to leto pogodbo res najdemo pod črko E (*»Elektrarna Škofjaloka in okolica d. d.«*) in številko spisa 21286.²⁸ A nas iskanje v arhivski škatli med spisi, na katere napotuje imenik, pusti praznih rok. Neka pogodba je torej očitno obstajala, vendar manjka. Sklepamo lahko le, da je bila sklenjena v drugi polovici leta, saj spisi obsegajo čas od 27. 6. 1924 dalje.²⁹ V spisu so bili morda pogoji za dobavo toka in bilo določeno tudi

25 Šega, Štiri generacije, 2. del, str. 64–65.

26 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, pismo Elektrarne občini.

27 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, pismo Elektrarne občini.

28 ZAL-ŠKL, ŠKL 299, t. e. 64, Register za 1924.

29 ZAL-ŠKL, ŠKL 299, t. e. 98, Spisi 21142–21879.

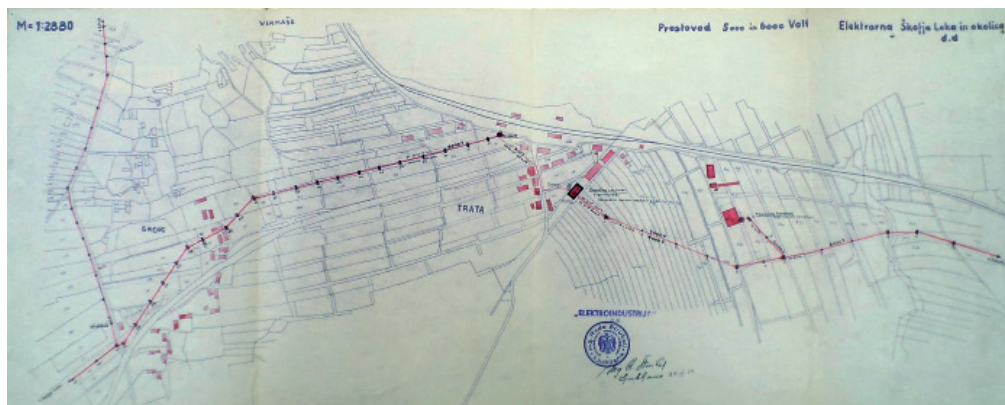
lastninsko razmerje občine in Elektrarne do elektrovida v smislu dopisa Elektrarne iz 15. 8. t. l. Ker druga pisma iz tega obdobja na to temo niso ohranjena, si na tem mestu dovoljujemo (nepreverjen) sklep, da so obveljale postavke iz Elektrarninega avgustovskega dopisa.

O vsakršnem morebitnem sestanku med Elektrano in občino v letu 1924 molčijo tudi zapisniki občinskih sej v tem letu.³⁰

Nadaljnje širitve omrežja in povečevanje kapacitet elektrarne

Iz 19. 8. 1927 je ohranjen elektrifikacijski »načrt v katastr. občini Suha in Godešiče ležečih parcel«. Na karti sta vrisani vasi Lipica in Godešič – gre torej za elektrifikacijo tistih predelov v okolici Škofje Loke, ki so v letih 1919/1920 ostali »v temi«. Na hrbtni strani karte najdemo zaznamek Sreske izpostave v Škofji Loki z dne 12. 6. 1928, ki prča o izvršitvi načrta v letu 1928: »Ta načrt, ki je bil predložen komisiji dne 26. aprila ter je bil predmet razprave, se z istočasno odločbo odobrava.«³¹

V dvajsetih letih 20. stoletja je obremenitev elektrarne stalno rasla, saj se je industrija vztrajno razvijala, svoje je dodala tudi uporaba toplotnih aparatov v gospodinjstvih. V začetku tridesetih let hidroelektrarna v Skalcah ni več zmogla zadostno kriti naraščajočih potreb po električni energiji.³² Leta 1932 je podjetje dobilo pomoč, ko je Franc Heinrihar pri svoji žagi na Trati postavil lokomobil za 450 KS in generator. Del energije je šel v žagarski obrat, ostanek pa v javno

Načrt omrežja pomožne centrale F. Heinrihar za vasi Grenc in Trata.
(hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

30 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 7, Zapisniki sej občinskega odbora Škofja Loka.

31 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, načrt.

32 Gašperšič, Razvoj, str. 132.

omrežje.³³ Iz leta 1934 je ohranjen načrt Heinricharjeve pomožne centrale, katere omrežje je pokrivalo vasi Grenc in Trata.

Načrt prinaša tudi podatke o moči in napetosti električne naprave. Omenjeni generator je imel moč 290 kVA in napetost 400/231 V. Za namen oddaje toka v omrežje se je napetost transformirala na 5000 oziroma 6000 V.³⁴

Škofjeloška hidroelektrarna se je poleg tega v zgodnjih tridesetih letih »vključila v paralelno obratovanje z elektrarno Vinka Majdiča v Kranju«.³⁵ Leta 1933 sta podjetji sklenili pogodbo za medsebojno izmenjavo elektrike. Obratovanje je sprva potekalo po 5 kV daljnovodu, ki so ga kasneje preuredili na 10 kV napetost.³⁶

O stanju elektrarne sredi 30. let priča tudi oglas iz l. 1936, ki ponudi naslednje informacije: »Elektrarna Škofja Loka in okolica d. d. Ustanovljena l. 1919. Razpolaga z močjo 900 HP. Oskrbuje s tokom mesto Škofjo Loko in vso okolico do Medvod in do Stražišča. Izvršuje vse instalacije ter ima lastno trgovino z elektrotehničnimi in z vsemi v stroko spadajočimi predmeti.«³⁷

Elektrarna Majdič je v letu 1938 elektrificirala naselja okrog Jošta in namerala daljnovod podaljšati še v Selško dolino, ki je bila kljub tamkajšnjemu obstoju nekaj manjših elektrarn interesno področje škofjeloške elektrarne. Elektrarni sta se sporazumeli za razdelitev oskrbovanih področij; škofjeloška je prevzela Selško dolino, Majdiču pa prepustila nekaj že elektrificiranih vasi okoli Medvod.³⁸

Leta 1938 so elektrarno v Skalcah okrepili z dograditvijo še enega agregata. Turbina »je imela pri padcu 6,9 m in vodnem pretoku 1,78 m³/sek. moč 133 KS. Instalirani učinek generatorja je [bil] 130 kVA [...] Obratoval je z napetostjo 5000 V.«³⁹

Moderna hidroelektrarna je s svojo proizvodnjo trofaznega toka dala podlago tudi za nadaljnji gospodarski razvoj Škofje Loke.⁴⁰ Zgodovina loške industrije, vključno z njeno podlago in ovirami v obrtni in cehovski tradiciji, je bila v literaturi že obdelana, tudi v prispevkih za *Loške razgled*. Avtorji in avtorice so obravnavali bodisi njen splošni razvoj⁴¹ bodisi predstavili zgodovino posameznih pod-

33 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 164.

34 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, načrt.

35 Gašperšič, *Razvoj*, str. 132.

36 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 160.

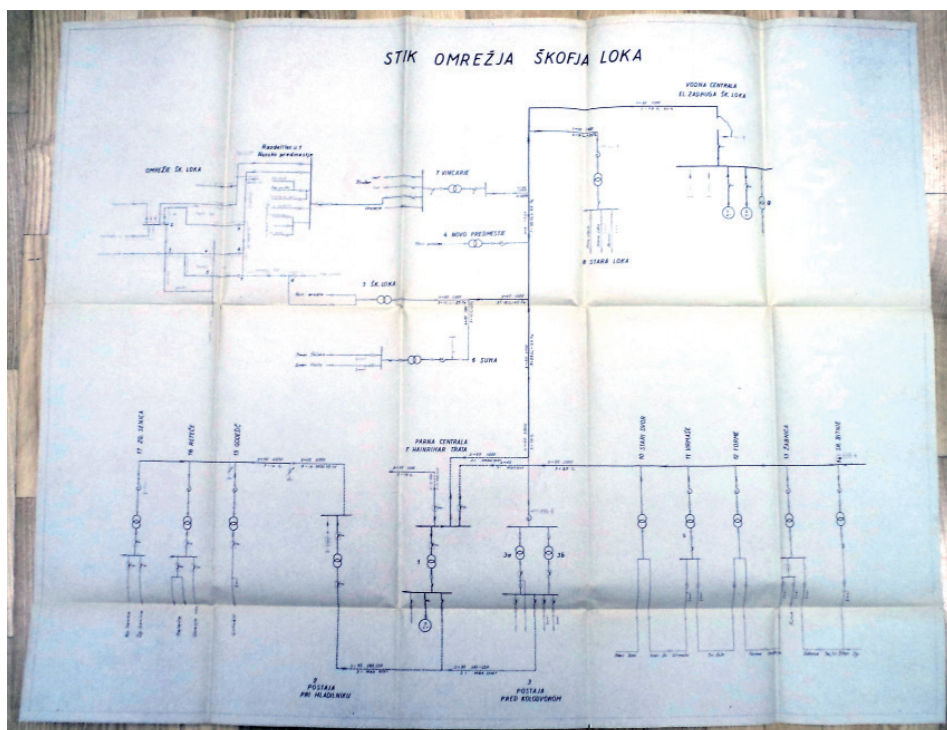
37 Andrejka, Planina, *Škofja Loka in njen okraj*, priloga z oglasi na koncu knjige.

38 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 164.

39 Gašperšič, *Razvoj*, str. 132.

40 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 50, 164.

41 Npr. Logar, *Kratek razvoj*; Ristič, *Kratek pregled*.

Stikalni načrt omrežja pred 2. svetovno vojno; ulice mesta s predmestji, okoliške vasi, parna centrala Heinrihar, Kolodvor idr. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

jetij (npr. Šešir⁴² in Schneider,⁴³ ki imata svoj izvor prav v nekdanji imovini Krennerjev). Popis stanja loškega gospodarstva sredi 30. let prejšnjega stoletja nenazadnje najdemo tudi v knjižici *Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj*.⁴⁴

Proizvodnja škofjeloške elektrarne

V literaturi je zbranih nekaj podatkov o proizvodnji škofjeloške elektrarne. Leta 1931 je proizvedla 808.510 kilovatnih ur električne energije. Leta 1935 (tedaj že ob pomoči Heinriharja in Majdiča) je Elektrarna Škofja Loka in okolica d. d. prodala 1,298.770 kWh, od česar je sama proizvedla 62 % energije, od Heinriharja oziroma Majdiča pa kupila 23 % oziroma 15 % električne energije.⁴⁵ Leta 1938 (z novim agregatom) je podjetje imelo na razpolago 860 kVA skupne moči,

42 Tušek, Šeširjevih sedem desetletij.

43 Šolc, 150 strokovnjakov.

44 Andrejka, Planina, *Škofja Loka in njen okraj*.

45 Koželj, Rekonstrukcija HE Škofja Loka, str. 81.

proizvedlo je 968.000 kWh.⁴⁶ Leta 1941 je škofjeloška elektrarna proizvedla 945.693 kWh in Elektrarna Franca Heinriharja 301.444 kWh. Vinko Majdič je tedaj v Škofjo Loko prodal 491.229 kWh. Skupna poraba občine Škofja Loka je bila tega leta torej 1,738.366 kWh, od česar je industrija porabila 1,347.000 kWh, preostanek pa je šel v široko potrošnjo (obrt, uradi, kmetijstvo, gospodinjstva). Poraba na prebivalca je bila leta 1941 262 kWh. V letih po osvoboditvi je poraba elektrike seveda samo še rasla.⁴⁷

Razširitev električnega omrežja v mestu z obločnicami v drugi polovici 30. let

Še zadnja pomembna faza elektrifikacije Škofje Loke pred 2. svetovno vojno se je odvijala v drugi polovici 30. let. V mestu, predmestjih in na banovinski cesti Škofja Loka–Kolodvor so načrtovali razširitev električnega omrežja za javno razsvetljavo z visečimi obločnicami.

Ob tem je bilo treba pravno urediti odnose med občino in Elektrarno glede oddaje toka in lastništva omrežja za javno razsvetljavo kot nasledek še neurejene pogodbe iz leta 1924.

Sestanki med Elektrarno in občino, ki so po dolгих mesecih dogovarjanj 14. 9. 1939 privedli do podpisa Dogovora »za oddajo električnega toka ter vzdrževanje električnega omrežja za javno razsvetljavo«,⁴⁸ so se začeli januarja 1937. Glavni namen večine sestankov (v arhivskih virih jih za omenjeno obdobje lahko naštejemo osem, dopolnjevali pa so jih številni uradni dopisi med občino in Elektrarno) je bila razjasnitev pravno-lastninskih odnosov med obema stranema, ki je bila podlaga za nadaljnja dogovarjanja o proračunih in načrtih za razširitev omrežja ter o pogojih dobave toka. Prav ugotavljanje lastninskih pravic do električnega omrežja za javno razsvetljavo je bilo glavno "jabolko spora" v pogajanjih med Elektrarno in občino. Zaradi tega nestrinjanja oziroma neuspešnih razjasnitev lastništva sta pred dokončnim podpisom Dogovora 14. 9. 1939 propadla dva poskusa pogodbe, ki so ju sestavili po dveh sestankih, 29. 9. 1937 in 20. 10. 1938. Vse različice dogovorov so sicer obravnavale dobo veljavnosti pogodbe (za pet let), ceno razsvetljave za kilovatno uro, vzdrževanje omrežja, mezde za delavce ipd.⁴⁹

Medtem nam eden izmed "zunanjih" virov pomaga razumeti vsebino nespo-razumov med občino in Elektrarno o lastništvu. Gre za dopis Kranjskih deželnih elektrarn iz 19. 7. 1937, v katerem je avtor na poziv občine sporočil svoje mnenje o lastništvu omrežja v Škofji Loki, in sicer na podlagi pogodb in dopisov iz let 1894, 1904 in 1924. Povzel je, da je bilo leta 1894 zgrajeno omrežje za javno

46 Fras, Valenčič, *Razvoj elektrifikacije Slovenije*, str. 164.

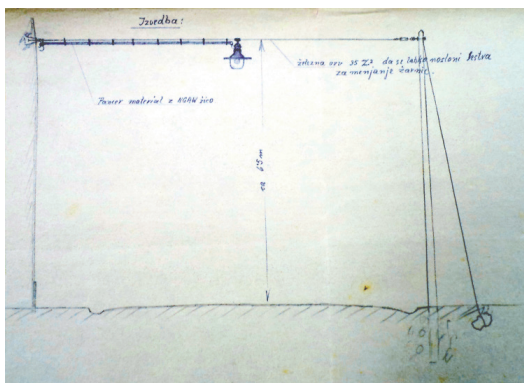
47 Gašperšič, *Razvoj*, 132–133.

48 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dogovor 14. 9. 1939.

49 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104.

razsvetljavo, leta 1904 pa še za privatne konzumente. Omrežji sta nato verjetno ostali ločeni; javno je bilo last občine, privatno pa last Elektrarne. Sprememba se je zgodila leta 1920, ko je prišlo do menjave lastnika elektrarne in uvedbe trofaznega toka, pri čemer so morali zgraditi novo omrežje – »najbrže« z uporabo materiala iz starega omrežja. Avtor dopisa je ugotovil umanjkanje primerne pogodbe med občino in Elektrarno, ki bi jo morali skleniti leta 1920 ali vsaj leta 1924 [ko je pretekla veljavnost pogodb o javni razsvetljavi, sklenjenih v letih 1894 in 1904 med Krennerjem in občino]. Sklenil je, da so občinska last tisti objekti, ki jih je občini navedla Elektrarna v pismu 15. 8. 1924 [in smo ga v tem prispevku že citirali], in sicer svetilke, žica, izolatorji in opore. K temu je dodal še del ničlovoda, kolikor je bil v novem omrežju porabljen iz stare napeljave za javno razsvetljavo, medtem ko krajevno omrežje za privatnike iz leta 1904 (in iz njega tudi material, uporabljen za novo omrežje leta 1920) po njegovem mnenju ne more biti last občine.⁵⁰

Iz tega dokumenta razberemo, da je težava pri določanju lastništva omrežja izšla iz preureditve omrežja po uvedbi trofaznega toka, saj so bili pogoji v pogodbah med občino in Krennerjem glede javne razsvetljave jasni: po preteku tridsetletne dobe (kot pravi prva pogodba iz leta 1894⁵¹) oziroma *plačilu* dodatne napeljave (kot pravita pogodbi iz let 1904 in 1906⁵²) postane občina lastnica tega omrežja. – Tako pa se občina in Elektrarna v času omenjenih sestankov in izmenjave dopisov nista mogli sporazumeti predvsem o solastništvu na skupnem elektrovodu in iz tega izhajajočih obvezah glede vzdrževanja. Pri tem je občina vztrajala na svoji (so)lastninski pravici do omrežja ter Elektrarni nalagala večji del obveznosti pri vzdrževanju, Elektrarno pa je motilo večkratno samovoljno postopanje občine pri sestavljanju osnutkov pogodb.⁵³ Stranki sta kompromis dosegli do jeseni leta 1939. Konec avgusta 1939 je Elektrarna občini posredovala naslednjo postavko o lastništvu: elektro vodi z ničlovodom za napajanje mestne razsvetljave, izpeljani samostojno ali skupno z električnim vodom elektrarne, ostanejo last občine, *in jih tudi sama vzdržuje*. Elektrarna bo skratka izvajala popravila na

Del načrta za obnovitev cestne razsvetljave z obločnicami v Novem predmestju (7. 5. 1936), ki prikazuje izvedbo postavitve obločnic. (hrani: ZAL, Enota v Škofji Loki)

50 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dopis Kranjskih deželnih elektrarn.

51 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, prva pogodba med občino in Krennerjem (1894).

52 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, druga (1904) in tretja (1906) pogodba med občino in Krennerjem.

53 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, zapisniki sestankov in dogovorov ter dopisi med občino in Elektrarno.

svojih električnih vodih, občina pa na svojih.⁵⁴ In res je bila v tej obliki alineja o lastništvu vključena tudi v končni akt, podpisan 14. 9. 1939. V preostalih točkah je dogovor med drugim določal še svojo veljavnost od 1. 9. 1938 do 1. 9. 1943, nadalje ceno toka za javno razsvetljavo (0,80 dinarjev za kilovatno uro, katerih število se bo izračunavalo po števcu) in ceno električnega toka za ubožnico, klavnico in uradne občinske prostore (2 dinarja za kilovatno uro) ter mezde za delavce v razponu od 2,5 do 10 dinarjev.⁵⁵

Težavnost dogovarjanj o lastništvu pa ni vplivala na dogovore med občino in Elektrarno o izvedbi del na področju mesta in predmestij ter na banovinski cesti, saj sta si stranki v letih od 1937 do 1939 redno izmenjevali naročila, proračune in načrte. Na podlagi teh virov ter okrožnic, s katerimi je občina hišne posestnike obvestila o nameravani preureditvi električnega omrežja javne razsvetljave, in reverzov, na katerih so posestniki s svojimi podpisi dovolili postavitev nosilcev za napeljavo na svojih hišah, lahko razberemo predvsem podatke o cenah novih luči in krajih, kjer so bile postavljene, medtem ko neposrednih podatkov o zaključnih delih v omenjenih dokumentih ni. Obločnice naj bi torej postavili na banovinski cesti Škofja Loka–Kolodvor, na odseku do Plevne, dalje na Lontrgu, Mestnem trgu in na Grabnu ter v Vincarjih, Novem predmestju, Fužinskem predmestju in klavnici, na Grajski poti, Karlovški ulici in Kapucinskem mostu ...⁵⁶

V zvezi s tem med arhivskim gradivom najdemo še dve prošnji občine, s katerima se je obrnila na upravo Dravske banovine za finančno pomoč pri razširitvi in obnovitvi električne razsvetljave. Njena prošnja z 12. 2. 1938 je bila zavrnjena, medtem ko je prošnja z 9. 3. 1939 naletela na ugoden odziv – banska uprava je okrajnemu cestnemu odboru v Škofji Loki 6. 10. 1939 nakazala 5.000 dinarjev za javno cestno razsvetljavo.⁵⁷

Po 2. svetovni vojni je škofjeloška Elektrarna 2. 6. 1945 prešla v državno upravo, 16. 10. 1946 pa je bila z odločbo Okrajnega sodišča v Škofji Loki »izrečena zaplemba celokupne imovine delničarjev omenjenega podjetja«.⁵⁸

54 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, pismo Elektrarne 29. avgusta 1939.

55 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dogovor 14. septembra 1939.

56 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104.

57 ZAL-ŠKL, ŠKL 63, t. e. 104, dopisi med občino in upravo Dravske banovine.

58 ZAL-ŠKL, ŠKL 12, Okrajni ljudski odbor Škofja Loka, t. e. 15, a. e. 230.

VIRI:

Andrejka, Rudolf (ur.); Planina, France (ur.): *Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj*. Škofja Loka : Odbor za I. obrtno-industrijsko razstavo od 12. VII. do 16. VIII. 1936. V Škofji Loki, 1936.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)

ŠKL 12, Okrajni ljudski odbor Škofja Loka, t. e. 15.

ŠKL 63, Občina Škofja Loka, t. e. 7.

ŠKL 63, Občina Škofja Loka, t. e. 104.

ŠKL 63, Občina Škofja Loka, t. e. 105.

ŠKL 299, Notariat Škofja Loka, notar Niko Lenček st., t. e. 64.

ŠKL 299, Notariat Škofja Loka, notar Niko Lenček st., t. e. 94.

ŠKL 299, Notariat Škofja Loka, notar Niko Lenček st., t. e. 98.

LITERATURA:

Fras, Stanislav (ur.); Valenčič, Boris (ur.): *Razvoj elektrifikacije Slovenije : do leta 1945*.

Ljubljana : Tehniška založba Slovenije, 1976.

Gašperšič, Janez: Razvoj elektrifikacije konzumnega področja občine Škofja Loka. V: *Loški razgledi* 3, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1956, str. 129–136.

Koželj, Darko: Rekonstrukcija HE Škofja Loka (HE v Skalcah). V: *Loški razgledi* 41, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1994, str. 78–81.

Logar, Vladimir: Kratek prerez loškega gospodarstva. V: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 87–92.

Ristić, Biljana: Kratek pregled razvoja industrije na Loškem. V: *Loški razgledi* 59, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2013, str. 215–228.

Šega, Judita: Štiri generacije škofovloških Krennerjev, 2. del. V: *Loški razgledi* 48, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2001, str. 51–66.

Šolc, Leopold: 150 strokovnjakov in 7000 konjskih moči. V: *Loški razgledi* 12, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1965, str. 65–81.

Štukl, France: Vodni pogoni na Škofovloškem (Gradivo) I, Stara občina Stara Loka. V: *Loški razgledi* 39, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1992, str. 27–46.

Tušek, Janez: Šeširjevih sedem desetletij. V: *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 11–16.

Summary

Electrification of Škofja Loka and surroundings between the two wars

On the basis of the literature and archive sources, the contribution discusses the electrification of Škofja Loka and surroundings between the two wars. At that time, a modern hydro power plant took over supply of the town and surrounding villages from the old Krenner power plant. It was built in 1920 in Skalce in Selška Sora by a company founded in 1919, Elektrarna Škofja Loka in okolica, družba z o. z. The contribution traces the founding of the company and, with a review of decisions of the District Offices, the technical reports of Elektrarna and the electrification plans, some details of the course of building the new power plant and electricity mains and networks in the town and surroundings. The municipality and the power supply company are presented, as the main actors of public electrification in this period. Together with the extension of public town lighting at the start of the twenties and at the end of the thirties, some attention is also devoted to regulation of legal relations between the municipality and Elektrarna, which remained unsettled for many years.